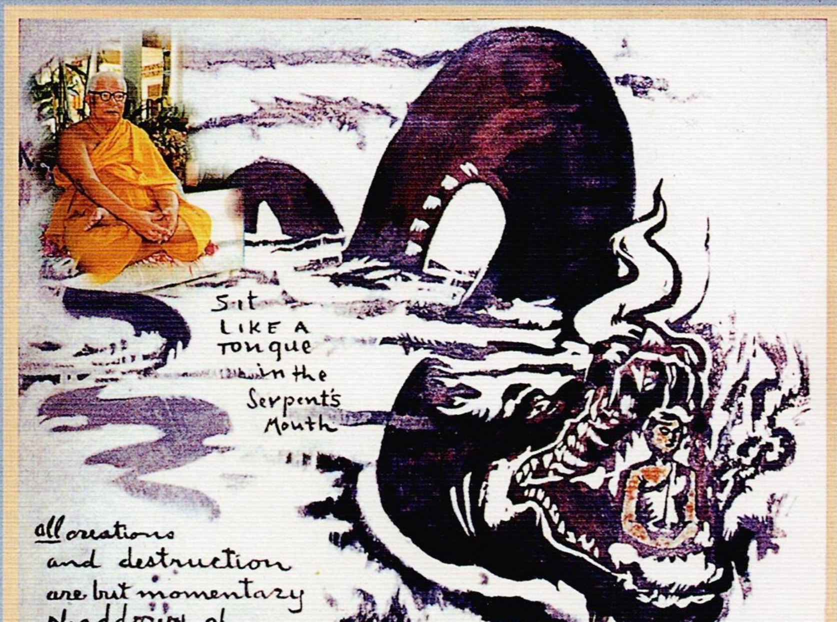
การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง

พุทธทาสภิกขุ

การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง

พระธรรมโกศาจารย์
(พุทธทาส อินฺทปญฺโญ)

สวนโมกขพลาราม
ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

ปีที่พิมพ์ กันยายน ๒๕๔๔

จัดพิมพ์โดย ธรรมทานมูลนิธิ สวนโมกขพลาราม

ผู้สนใจหนังสือเล่มนี้สามารถติดต่อได้ที่

ธรรมทานมูลนิธิ

๖๘/๑ หมู่ ๖ ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

โทร. ๐-๗๗๔๓-๑๕๙๖, ๐-๗๗๔๓-๑๖๖๑-๒

โทรสาร. ๐-๗๗๔๓-๑๕๙๗

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา

๑/๔-๕ ถ.บรมราชชนนี ๑๑๙ ศาลาธรรมสพน์ ทวีวัฒนา กทม. ๑๐๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๑๑๕๓๕, ๐๒-๔๔๑๑๕๘๘ www.thammasapa.com

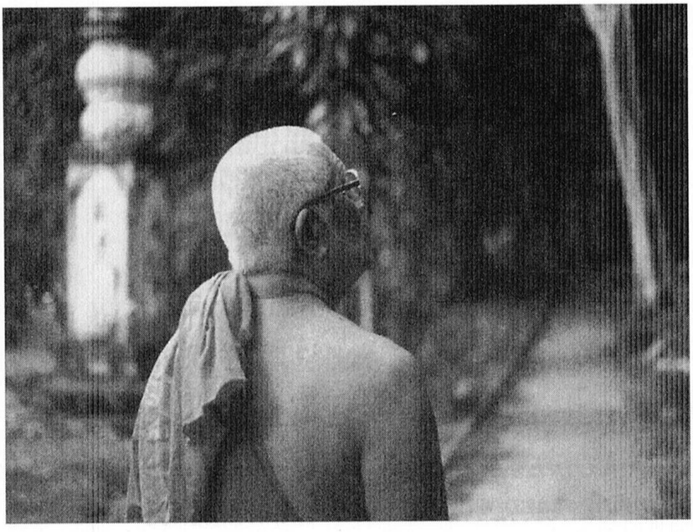
อุทิศนา

ลอยธรรมะมาลัย ลงสู่โลกอันเบียฬบีฑ์
แผ่ธรรมะรังษี ตามพระพุทธทรงประสงค์ ฯ
มั่นหมายจะเสริมศาสน์ สถาปน์โลกให้อยู่ยง
ปลอดภัยพินาศ, คง เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร ให้เลวลู่สู่เดรัจฉาน ฯ
จะทุกข์ทนทั้งคืนวัน พิฆาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ

บรรชัทพระพุทธองค์ จึ่งประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ ให้โลกผองผ่องพ้นภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย อุทิศทั่วทั้งปถพี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง

บรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา
ชุด ธรรมะโดยหลักพื้นฐาน ครั้งที่ ๓
๓ สิงหาคม ๒๕๒๘

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา ในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวเรื่อง *ธรรมชาติพื้นฐาน* ต่อไป เป็นครั้งที่ ๓.

ใน *ครั้งที่ ๑* ได้พูดถึง *ธรรมชาติพื้นฐาน* คือการ*เป็นไปของธรรมชาติ ตามธรรมชาติ มีอยู่ตามธรรมชาติอย่างไร, ในครั้งที่ ๒* ได้กล่าวถึง *ปัญหาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติพื้นฐาน*

คือความทุกข์ ในเมื่อปฏิบัติไม่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติพื้นฐาน, ในครั้งนี้จะกล่าวถึง**การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ตามธรรมชาติพื้นฐาน.**

ท่านทั้งหลายจะต้องติดต่อข้อความเหล่านี้กันให้ดี ๆ ว่ามัน**มีธรรมชาติพื้นฐานอยู่อย่างนั้นๆ ๆ อย่างตายตัว เมื่อไม่ทำให้ถูกต้อง ก็เกิดความทุกข์ขึ้นมา, เราจึงต้องมีการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง** คือถูกต้องต่อธรรมชาติพื้นฐานนั่นเอง, เรียกว่า **เป็นเรื่องธรรมชาติพื้นฐานไปทั้งหมด.**

ในวันนี้จะได้กล่าวถึง**การดำรงชีวิตที่ถูกต้องตามธรรมชาติพื้นฐาน** อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น, **เราจะต้องปรับปรุงให้ชีวิตมีการดำรงอยู่** หรือจะเรียกว่าการเป็นไปอยู่ก็ได้ **ให้กลมกลืนกันกับหลักธรรมชาติพื้นฐาน.**

ความหมายของสิ่งที่เรียกว่าชีวิต.

ในชั้นแรกนี้จะพูดกันถึงเรื่อง สิ่งที่เรียกว่าชีวิต, แล้วจึงจะค่อยพูดถึงเรื่องวิธีดำรงชีวิต โดยธรรมชาติพื้นฐาน. คำว่า *ชีวิต* ชีวิตนี้ *พุทธบริษัทก็มีความหมายตามแบบของพุทธบริษัท*, ชาวบ้านหรือนักศึกษาแขนงอื่น เขาก็มีความหมายไปตามแบบนั้นๆ.

เช่น **แบบวิทยาศาสตร์** คำว่า **ชีวิต** ก็หมายถึง **ความที่มันยังสดอยู่ได้ ของใจกลางของเซลล์หนึ่ง ๆ**, ใจกลางของเซลล์หนึ่ง ๆ ยังไม่ตาย ยังประกอบกันอยู่ด้วยกัน ก็เป็นชีวิต, แล้วก็มีลักษณะงอกงาม นี่เรียกว่าชีวิตตามวิชาวิทยาศาสตร์พื้นฐานอีกเหมือนกัน.

ทีนี้ **ชีวิต** ตามความหมาย**ในภาษาชาวบ้าน** นี้ก็พอจะเข้าใจกันอยู่ เพราะใคร ๆ ก็พูดเป็นทั้งนั้นแหละว่ามีชีวิตหรือมีชีวิตอย่างไร, สรุปใจความสั้น ๆ ก็คือว่ามัน**ยังไม่ตาย** มันยังหายใจอยู่ มันยังกระดุกกระดิกได้อยู่, คำว่า ชีวิต ในภาษาชาวบ้านมันก็มีความหมายง่าย ๆ อย่างนี้แหละ.

ทีนี้ความหมายของคำว่า **ชีวิต** ขึ้นมา**ในรูปคำบาลี**ว่า *อาชีโว, อาชีวะ* แปลว่า *ดำรงชีวิต.* นี้ก็คือการดำรงชีวิตอยู่นั่นเอง เรียกว่าชีวิต; *เมื่อดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง ก็เรียกว่ามีชีวิตอันถูกต้อง.* **การดำรง**ในที่นี้ ก็หมายถึงการ**กระทำที่ให้ชีวิตมันรอดอยู่ได้**, **ไม่ให้มันตาย**, แล้วไม่ให้มันเจ็บไข้ได้ป่วย ตามที่ตนต้องการ, พยายามดำรงอยู่ในลักษณะที่พอใจให้ได้มากที่สุดเท่าไรตามที่ตนต้องการ แม้ว่าชีวิตตามธรรมดาของสังขารจะมีการเปลี่ยนแปลง มีความเจ็บไข้ได้ป่วย มีทุกขเวทนา มันก็เป็นเรื่องของชีวิต. เราก็**ดำรงชีวิต**ชนิดนั้น**ให้อยู่ในสภาพที่น่าปรารถนา**มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

คำว่า **ชีวิต** ในลักษณะ**อย่างนี้ หมายถึงระบบการเป็นอยู่ทั้งระบบทีเดียว.**

ทีนี้ ถ้าพูด**ตามภาษาอภิธรรม** เขาก็พูดว่า **การประชุมแห่งรูป แห่งจิต แห่งเจตสิก** ๓ อย่างนี้ **เรียกว่ามีชีวิต**; รูป คือร่างกายก็ยังเป็นอยู่อย่างถูกต้อง, แล้วก็มีส่วนที่เป็นจิต คือเป็นประธาน รู้สึกคิดนึกได้ นี่ก็มีอยู่อย่างถูกต้อง, แล้วก็เจตสิก คือคุณสมบัติของจิต หรือสิ่งที่ต้องเกิดกับจิต สิ่งที่ปรุงแต่งจิตให้เป็นรูปแบบหนึ่ง ๆ เรียกว่า เจตสิก นี่ก็อยู่อย่างถูกต้อง, **เมื่ออยู่กันด้วยดี** ยังอยู่กันด้วยดี ทั้งรูปทั้งจิตทั้งเจตสิก **ก็เรียกว่า ชีวิต.**

ทีนี้ **ภาษาธรรมะที่สูงไปกว่าที่เป็นภาษาชาวบ้านพูดกัน** พระคัมภีร์ก็กล่าวถึง, นักศึกษาค้นคว้าก็ค้นคว้าเรียกว่าตามแบบที่**เรียกกันอย่างสมัยใหม่ว่า อภิปรัชญา**, อภิปรัชญา, คำว่า **ชีวิต** ก็มีความ**หมายถึงชีวิตนิรันดร**. ชีวิตที่ยังตายได้นี้ไม่เรียกว่าชีวิต ต้องเป็นชีวิตที่ตายไม่ได้อีกต่อไป, เป็นชีวิตนิรันดร นั้นจึงจะเรียกว่าชีวิต. ความหมายในทางสูงสุด ยิ่งไปกว่าอภิธรรม เราจะเรียกว่าอภิปรัชญา ก็เป็นชีวิตชนิดที่เป็นนิรันดร, ชีวิตลูกนกกระจอกที่ยังตายเกิด ๆ ตายเกิดอยู่นี้ ยังไม่ใช่ชีวิต, **ต่อเมื่อเป็นชีวิตนิรันดร** ไม่เกิดไม่ตาย ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่อะไรหมด ตอนนั้นแหละ **จึงจะเรียกว่า**

ชีวิต, มันก็น่าสนใจอยู่.

ที่นี้ **ตามความหมาย**หรือความมุ่งหมาย**ของการบรรยายชุดนี้** คำว่า **ชีวิต** นั้น **หมายถึงสิ่งที่มีปัญหาหรือมีความทุกข์**, มีปัญหาหรือมีความทุกข์ หรือมีสิ่งที่ไม่พึงปรารถนามีอยู่ในตัวชีวิต. พูดให้ชัดให้ตรงลงไปก็คือ **ตัวความทุกข์ในชีวิตนั่นแหละคือตัวชีวิต** จึงพูดได้เลยว่าความทุกข์คือตัวชีวิต, ชีวิตคือความทุกข์, เพราะชีวิตเป็นสิ่งที่มีการปรุงแต่งขึ้นมา แล้วก็เปลี่ยนแปลงไป, แล้วก็เกิด - ดับ เกิด - ดับ; **เอาตัวความทุกข์เป็นชีวิตก็ได้**, **เอาตัวชีวิตเป็นความทุกข์ก็ได้**, ชีวิตกับความทุกข์ก็เลยเป็นสิ่งเดียวกัน.

นี่คำว่า ชีวิต มันมีความหมายได้หลายแง่หลายมุมอย่างนี้; ถ้าเราถือเอาสำหรับพูดจาไม่ตรงกัน มันก็พูดกันไม่รู้เรื่อง, เดี๋ยวนี้เราก็ควรจะพูดกันรู้เรื่อง เพราะว่าจะถือเอา**ตัวความทุกข์ในชีวิต**นั่นแหละว่า**เป็นชีวิต**, **จะต้องจัดการกับสิ่งนั้น คือให้มีการดำรงอยู่ในลักษณะที่พอทนได้ หรือไม่เป็นทุกข์.**

ชีวิตควรมีอยู่โดยไม่ยึดเอาความทุกข์มาเป็นของตน.

ชีวิตบุถุชน คนโง่เขลา **ยึดมั่นถือมั่นในเรื่องตัวตน - ของตนมากเกินไป มันก็อยู่ด้วยความทุกข์** จนกระทั่งว่า

ตัวความทุกข์นั่นแหละเป็นตัวชีวิตไปเสียเลย. ทีนี้เขาได้ยินได้ฟัง ได้รับคำแนะนำสั่งสอนให้มีความรู้ความเข้าใจ ปฏิบัติไป จนความทุกข์นั้นเบาบางลง, ความทุกข์นั้นเบาบางลง จนกระทั่ง ไม่รู้สึกว่าเป็นทุกข์เลย, แม้ว่าชีวิตร่างกายมันจะเป็นทุกข์ ก็ให้มัน เป็นไปตามแบบของร่างกาย, แต่จิตใจไม่รู้สึกเป็นทุกข์. พูด อย่างนี้อาจจะไม่มีใครเชื่อ หรือจะมีบางคนคัดค้านว่า มันเป็น สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ คือ **มีชีวิตอยู่ชนิดที่เป็นไปตามธรรมดา สามัญอยู่** แล้วก็**ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นทุกข์เลย.**

ขอทำความเข้าใจกันที่ตรงนี้แหละ ว่ามันเป็นสิ่งที่มีได้, เป็นสิ่งที่มีได้, แล้วพุทธศาสนาหรือ**พระธรรม** นี้ก็มุ่งหมาย ที่ตรงนี้ **มุ่งหมายที่จะทำความรู้สึกที่เป็นทุกข์นั่นแหละ ให้มันหมดไป** ให้มันหมดไป, ให้จิตใจมันปลีกตัวออกมาเสีย ได้จากความทุกข์ หรือ**ไม่ไปยึดถือเอาความทุกข์มาเป็น ความทุกข์ของตน.**

นึกถึง**พระอรหันต์**ก่อนก็ได้ เป็นพระอรหันต์แล้ว ก็ยังเป็นคน, เป็นคน ๆ อยู่นั่นแหละ ยังต้องกินอาหาร ยังต้อง อาบน้ำ ยังต้องถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ ยังต้องบริหารร่างกาย ร่างกายนั้นมันยังมีโรคภัยไข้เจ็บ; แต่ว่า**ท่านไม่เป็นทุกข์** เหมือนอย่างที่คนทั้งปวงเป็นทุกข์; แม้ความเจ็บปวดจะเกิดขึ้น ก็รู้สึกว่า โอ้, *มันก็สักว่าความเจ็บปวด ที่ความรู้สึกที่*

ระบบประสาทเท่านั้น ไม่มีตัวกูเป็นทุกข์, ไม่มีตัวกูเป็นเจ้าของความทุกข์ คือไม่มีตัวตน. ดังนั้นพระอรหันต์จึงมีจิตใจที่ชนะความทุกข์ **เพราะว่าจิตใจนั้นอบรมเป็นอย่างดี,** อบรมไว้เป็นอย่างดี มีความรู้ มีความเข้าใจ มีความเห็นแจ้ง มีกำลังจิต มีอะไรทุกอย่าง พอที่จะระงับความทุกข์ ตามแบบที่คนธรรมดา ๆ เขามีอยู่นั้นเสียได้ จึงไม่มีความทุกข์ในความหมายที่ว่าน่ากลัว หรือเป็นการทนทรมาน; แม้จะมีความเจ็บปวด **เป็นทุกขเวทนาบ้าง ก็มองเห็นเป็นสักว่าเวทนาเท่านั้น,** นั่นเป็นสักว่าเวทนาเท่านั้น ไม่ใช่ความทุกข์ของเรา.

ข้อนี้ควรจะพยายามทำความเข้าใจให้ดี ๆ ก็จะเข้าใจเรื่องของความทุกข์ได้มากขึ้น ไม่ใช่ว่าพระอรหันต์จะไม่เจ็บไม่ไข้ หรือไม่มีอาการอย่างที่เขามีกัน; แม้จะมี ก็ไม่รู้สึกว่ามีตัวเราเป็นทุกข์ หรือเป็นความทุกข์ของเรา ท่านเห็นเป็นแต่เพียงว่าเวทนาที่เกิดอยู่ที่นั่น ที่อวัยวะส่วนนั้นตามธรรมชาติตามธรรมดา. ให้เวทนา เป็นสักแต่ว่าเวทนา, **เวทนาไม่ใช่ของเรา เวทนาก็ไม่ใช่ของเวทนา** มันเป็นธรรมชาติธรรมดา; ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว มันจะรู้สึกเสมือนหนึ่งว่า *เราเป็นเจ้าของเวทนานั้น,* แล้วเวทนานั้นก็เป็นของเรา *ถ้าอย่างนี้ก็จะต้องได้รับความทุกข์ทรมาน* ตามแบบความหมายคนธรรมดา, พูดกันทั่ว ๆ ไปว่าเป็นทุกข์ คือ มันเป็นทุกข์หมดทั้งจิตทั้งใจ ทั้งความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา, **เรา**

กำลังเป็นทุกข์อย่างยิ่ง, เรากำลังจะตาย หรืออะไรทำนองนี้.

ถ้าแยกเวทนาออกไปเสียได้ คือไม่เป็นเรา หรือไม่เป็นของเราแล้ว ความรู้สึกมันรู้สึกอีกอย่างหนึ่ง, นี่เรียกว่า **ดับทุกข์กันโดยตรงในชีวิตนี้** ในอัตตภาพนี้ มันก็ทำได้อย่างนี้, คือไม่โง่ไม่หลง ไปจับฉวยเอาความเจ็บปวดนั้นมาเป็นความทุกข์ของตน ปล่อยให้เป็นสักว่าเวทนาอย่างหนึ่งในเวทนาทั้งหลาย, ให้เวทนาเป็นไปตามเรื่องของเวทนาตามธรรมชาติตามธรรมดาในโลกนี้. นี่ดำรงชีวิตในลักษณะอย่างนี้ ก็จะทำให้ชีวิตนั้นไม่เป็นทุกข์, เป็นทุกข์ก็เป็นของเวทนาของสังขารไปตามเรื่อง ไม่มาเป็นของเรา หรือไม่มาเป็นของจิตที่มีความยึดถือว่าของเรา.

ทุกชีวิตต้องไม่ยึดมั่นถือมั่น.

เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่สุด และทั้งหมดทั้งสิ้นด้วยของพระพุทธศาสนา คือ**การไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรโดยความเป็นของเรา เป็นหลักพื้นฐานทั่วไป** ตั้งแต่ต้นที่สุด จนปลายที่สุด; จะขอยกตัวอย่างว่า **แม้แต่เด็ก ๆ ก็ควรจะมีความรู้เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น** มิฉะนั้นมันจะดิ้นรนเป็นทุกข์เมื่อมีความเจ็บปวดมากเกินไป, หรือว่าแม้เมื่อของเล่น เช่นตุ๊กตา

**“อย่าหมายมั่นอะไร
ให้เป็นตัวตน-ของตนมากเกินไป
จนต้องเป็นทุกข์ทุกคราว
ที่สิ่งนั้นเปลี่ยนแปลงไป”.**

เป็นต้น ของเขาแตก เขาก็จะร้องไห้เหมือนกับจะตาย, หรือว่าเด็ก ๆ ที่ยึดมั่นถือมั่นเกินไป พอสอบไล่ตกก็ร้องไห้เหมือนจะตาย, หรือบางทีก็ไปฆ่าตัวตายเสีย ก็เคยได้ยินว่ามีเหมือนกันในบางกรณี นี่เพราะยึดมั่นถือมั่นเกินไป.

ดังนั้นแม้แต่**เด็กเล็ก ๆ** ก็ควรจะมีความรู้เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่นไว้เป็นพื้นฐาน **อย่าหมายมั่นอะไร ให้เป็นตัวตน-ของตนมากเกินไป จนต้องเป็นทุกข์ทุกคราวที่สิ่งนั้นเปลี่ยนแปลงไป. ให้ตั้งตนอยู่ในสภาพที่ถูกต้องหรือพอดี**; อะไรมีจะต้องกิน จะต้องใช้ จะต้องทำ ก็กิน ก็ใช้ ก็ทำ ก็เกี่ยวข้องไปตามสมควร แต่ไม่ต้องยึดมั่นถือมั่นหรือหมายมั่นให้เป็นตัวตนหรือเป็นของตน จนกระทั่งว่าพอสิ่งนั้นเปลี่ยนแปลงหรือแตกดับลงไป ก็เป็นทุกข์เหลือประมาณ คือเกินจำเป็น ถึงกับไปฆ่าตัวตายอย่างนี้; นี่แม้แต่เรื่องเด็ก ๆ

แม้แต่พวกเด็ก ๆ ก็ควรจะมีความรู้เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น.

ถ้าเป็น**คนหนุ่มคนสาว**ขึ้นมา **ก็ยิ่งจะต้องมีความรู้เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น** มิฉะนั้นจะมีเรื่องที่จะต้องร้องไห้มากเกินไป, มีเรื่องที่จะต้องฆ่าตัวตายมากเกินไป, แล้วเหมือนกับที่ฆ่าตัวตายกันอยู่เป็นประจำ เรียกว่าผิดหวัง ผิดหวังอย่างยิ่งในเรื่องของความรัก แล้วก็ฆ่าตัวตาย.

ทีนี้มาถึงคนที่อยู่เป็นคู่ผัวตัวเมีย **สามีภรรยา**กันแล้ว **ก็ไม่จำเป็นจะต้องยึดมั่นถือมั่น**, นี่อาจจะต้องมีความรู้เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น; ถ้ามันผิดหวังเกี่ยวกับเรื่องภรรยาสามี ก็ไม่ต้องฆ่าตัวตาย, แล้วก็ไม่ต้องฆ่าคนอื่นให้ตายด้วย. เดี๋ยวนี้พอมีเรื่องขึ้นมา มันก็ฆ่าตายทุกคน แล้วก็ฆ่าตัวเองตาย. นี่เรียกว่ามันเกินไป เพราะมันมีความยึดมั่นถือมั่น.

ทีนี้เป็น**คนสูงอายุ**แล้ว เขาก็**จะต้องรู้จักปล่อยวางไปตามลำดับ, ไม่ยึดมั่นถือมั่น**; มิฉะนั้นมันก็จะต้องมีความทุกข์เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เป็นไปตามที่ตัวต้องการ, กระทั่งว่าเป็นคนแก่คนเฒ่า กำลังจะเข้าโลงอยู่แล้ว ก็ต้องรู้จักสลัดความยึดมั่นถือมั่นให้ลดน้อยลง จะเป็นชีวิตที่น่าดู. **ถ้าคนแก่ ๆ มีความยึดมั่นถือมั่นน้อยลง ก็จะเป็นสุข**, จะเป็นคนแจ่มใสสดชื่น เหมือนกับว่ากลับหนุ่มขึ้นมา คือโดยจิตใจนั้นมันกลับหนุ่มขึ้นมา; แม้ร่างกายจะชรา จะเหี่ยวแห้ง แต่จิตใจนั้นมันจะ

หนุ่มขึ้นมา คือเป็นความสุขสงบ ไม่มีทุกข์ร้อน ไม่ดิ้นรน เพราะมีความรู้เรื่องนี้ เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น, **เป็นผู้ยิ้มเยาะได้ในทุกกรณี ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น.**

จึงหวังว่าท่านทั้งหลายจะได้มองเห็นว่า **เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้นจำเป็นสำหรับทุกคน**; มิใช่ว่าจะเอาไว้สอนแต่บางคน หรือสอนคนที่สูงอายุแล้ว. เมื่ออาตมานำเรื่องนี้ เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่นออกมาเผยแผ่นี้ ก็ถูกคัดค้าน ถูกตัดพ้อ ถูกต่อว่า ถูกด่า ถูกประณาม ว่าบ้าแล้ว เอาเรื่องที่ไม่ควรจะเอามาสอนก็เอามาสอน, เรื่องที่ไม่ควรจะเอามาสอนคนตามธรรมดาก็เอามาสอน ข้อนั้นมันเป็นความโง่ของคนที่พูดเช่นนั้นเอง. เขาไม่รู้ว่าความไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้เป็นความรู้ที่สำคัญที่จะต้องรู้แม้แต่ลูกเด็ก ๆ, ถ้ารู้บ้าง มันจะมีความทุกข์น้อยลง; เพราะฉะนั้นก็**ควรให้เด็ก ๆ ได้รู้เรื่องนี้ตามสมควรแก่อัตตภาพ จะได้มีความทุกข์น้อยลง.**

ยิ่งกว่านั้นมันก็จะเป็นจุดตั้งต้นที่ดี คือเขามีความรู้ที่เป็นจุดตั้งต้นถูกต้อง แล้วตั้งต้นด้วยดี, ความรู้เรื่องนี้ก็จะเจริญงอกงามไปตามลำดับ อายุมากเข้า เขาก็จะรู้จักทำให้ยึดมั่นถือมั่นน้อยเข้า ๆ บางทีจะทันกับเวลาสุดท้าย คือหมดความยึดมั่นถือมั่นเสียได้ก่อนแต่ที่จะตายเข้าโลง, นี่มันเป็นความดีอย่างนี้. **หัวใจของพุทธศาสนา**มันก็ไม่มีเรื่องอื่นนอกจาก

เรื่องนี้ **คือการรู้ว่าสิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น**, สอนลูกเด็ก ๆ สอนเด็กโต สอนหนุ่มสาว สอนพ่อบ้านแม่เรือน สอนคนแก่คนเฒ่าให้รู้เรื่องนี้ นั่นแหละคือการสอนพระพุทธ-ศาสนาโดยแท้จริง, เป็นพุทธศาสนาจริง เป็นหัวใจพุทธศาสนาจริง ให้รู้ไว้จริง ก็จะไม่เสียทีที่ว่า เราเป็นพุทธบริษัท นับถือพระพุทธศาสนา.

การดำรงชีวิตชนิดมีหลักพื้นฐานถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้ก็มาถึงข้อที่ว่า **จะต้องดำรงชีวิตที่ถูกต้องตามแบบพื้นฐานนั้นอย่างไร, เมื่อมีชีวิตตามธรรมดามันมีการเปลี่ยนแปลง แล้วผู้ไม่รู้ก็มีความทุกข์** หรือดิ้นรน ขึ้นลงไปตามความเปลี่ยนแปลง, ไม่ว่าขึ้นไม่ว่าลงมันเหนื่อยทั้งนั้นแหละ กระโดดขึ้นหรือกระโดดลงมันเหนื่อยทั้งนั้น, ความยินดี - ยินร้ายมันเหนื่อยเท่ากัน, ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัวอะไรต่าง ๆ มันมีความเหนื่อยเท่ากัน, มันไม่ใช่ความสงบหรือพักผ่อน. **เราจะต้องรู้จักจัดรู้จักทำให้ชีวิตนี้มีความพักผ่อน** คือความสงบ อย่ากระโดดโลดเต้นไปตามสังขาร ที่เข้ามาในรูปแบบของอารมณ์ต่าง ๆ มายั่วยุให้ขึ้นให้ลง เกิดความยินดี - ยินร้าย.

ดำรงชีวิตอยู่ชนิดที่โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์.

เมื่อถามว่าจะดำรงชีวิตอย่างไร จึงจะถูกต้องตามหลักพื้นฐานนั้น ? *เรามีหลักพระบาลี* ถือเป็นหลัก *คือบาลีที่พระพุทธองค์ตรัส เมื่อจวน ๆ จะปรินิพพานอยู่แล้ว แก่สุภัททะปริพพาชกว่า สเจเม สุภทฺท ภิกฺขู สมฺมา วิหเรยฺยุํ อสุญฺโญ โลโก อรหนฺเตหิ อสฺส*, แปลว่า *ดูก่อนสุภัททะ ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ จะเป็นอยู่โดยชอบไซร้ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์*, ตรัสเป็นหลักกลางที่สุด กลาง ๆ ที่สุดว่า ถ้าภิกษุเหล่านี้จักเป็นอยู่โดยชอบไซร้ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์; เมื่อถามว่า จะดำรงชีวิตอย่างไร, เราก็จะตอบอย่างกำปั้นทุบดินว่า **ดำรงชีวิตชนิดที่โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์.**

ขอให้ทุกคนมีความมุ่งหมาย มีความตั้งใจ ที่จะดำรงชีวิตของตน ดำรงชนิดที่โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์. ใครเขาจะหาว่าอวดดี จะเป็นพระอรหันต์ ก็ได้ ไม่เป็นไร; เพราะว่าการดำรงชีวิตชนิดนั้นมันดับทุกข์ มันป้องกันความทุกข์ มันจะดับทุกข์ได้สิ้นเชิง, **ถือเป็นหลักครั้งแรกว่า จะดำรงชีวิตชนิดที่โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์**, นี่คือดำรงชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพื้นฐาน. คำพูดนี้ใช้เป็นหลักพื้นฐานได้ทั่วไป ได้ตลอดตั้งแต่ต้นจนปลาย.

เป็นอยู่โดยอริยมรรคมีองค์ ๘.

เอ้า, ทีนี้ก็ต้องถามกันต่อไปว่า **ดำรงชีวิตอย่างไรโลกจึงจะไม่ว่างจากพระอรหันต์** ? มันก็ตามหลักพระพุทธศาสนานั่นแหละ ที่ใกล้ชิดที่สุด ที่ใกล้ชิดที่สุดที่เราได้ยินได้ฟังกันอยู่มากที่สุด ก็คือ **ดำรงชีวิตตามอัฏฐังคิกมัคค์** ดำรงชีวิตตามอัฏฐังคิกมรรค.

เรื่องนี้ก็พูดมาหลายครั้งหลายหนแล้ว ตามหนทางมีองค์ ๘ ประการ, ตามหนทางที่มีองค์ประกอบ ๘ ประการนั่นแหละเรียกว่าอัฏฐังคิกมรรค. แต่ว่า **๘ ประการนั้นต้องถูกต้อง** หมายความว่าเป็นองค์ที่ประพฤติกระทำ**อย่างถูกต้อง ตามหลักที่บัญญัติไว้ในธรรมวินัยนี้**, องค์ ๘ ประการนั้น ก็ได้ยินได้ฟังกันอยู่ทั่ว ๆ ไป แล้วก็หลายคน หรือส่วนมากก็ท่องได้ คือสวดมนต์บทนี้ได้ เรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘. แต่อาจจะไม่มองให้ไกลให้กว้างออกไป ถึงว่ามันเป็นอะไรอยู่ในฐานะเช่นใด จะช่วยได้อย่างไร, ก็เพียงแต่ท่องได้เป็นนกแก้วนกขุนทอง ถ้าอย่างนี้มันก็ไม่พอ, **จะต้องรู้ จะต้องเข้าใจให้แจ่มแจ้ง ว่ามรรคมีองค์ ๘ ประการนั้น คือประกอบอยู่ด้วยความถูกต้อง ๘ ประการ** :

ถูกต้องกลุ่มที่ ๑ คือถูกต้องทางความคิด ความเห็นความเชื่อ ความเข้าใจ, นี่เรียกว่า **สัมมาทิฏฐิ –ถูกต้อง**

ของทิฏฐิ.

ครั้นถูกต้องของทิฏฐิแล้ว ก็มีความถูกต้องของความประสงค์ หรือความต้องการ, เรียกว่า **สัมมาสังกัปโป**. *สัมมาสังกัปโป* แปลว่า *มีความประสงค์ถูกต้อง มีความปรารถนาถูกต้อง* สังกัปปะ นั้นมิได้แปลว่า ความคิด เหมือนกับที่บางคนพูด แปลสัมมาสังกัปปะว่าความคิดถูกต้อง นั้นไม่ถูกตามตัวหนังสือ, *สังกัปปะ แปลว่า ความปรารถนา ก็คือความคิดชนิดหนึ่ง* นั่นเอง, ความคิดชนิดที่เป็นความปรารถนาก็เรียกว่าสังกัปปะ คือมุ่งหมายจะได้ หรือใฝ่ฝันจะได้, นั่นแหละคือสังกัปปะ เราจะต้องมีสังกัปปะที่ถูกต้อง.

ข้อนี้ไม่เป็นไร *ถ้ามีทิฏฐิ* คือความคิดเห็นหรือความรู้หรือความเชื่อ หรือความเข้าใจ *ถูกต้องเป็นข้อแรกแล้ว ความประสงค์* หรือ *ความใฝ่ฝันปรารถนา มันก็ย่อมจะถูกต้อง.* เพราะมันเป็นไปตามอำนาจของสัมมาทิฏฐิ คือจิตมันมีความรู้อย่างไร มันก็ต้องการอย่างนั้นแหละเป็นธรรมดา.

ทีนี้ **กลุ่มที่ ๒** ก็มี **ความถูกต้องทางวาจา** คือการพูดจา เรียกว่า **สัมมาวาจา** คำพูดที่เอามาใช้พูดก็ถูกต้อง วิธีพูดก็ถูกต้อง ทำความสัมพันธ์กันด้วยคำพูดที่ถูกต้องนี้อย่างหนึ่ง เรียกว่าถูกต้องทางวาจา.

แล้วก็ **ถูกต้องทางการงานที่ทำ** เรียกว่า **สัมมา-กัมมันโต** ระบุเป็นการสมาทานดำรงอยู่ในศีลทางกายทุกข้อ ๆ ศีลทางกายมีกี่ข้อก็ทุกข้อ ปฏิบัติได้ดีแล้วก็เรียกว่ามีความถูกต้องในทางกาย คือทางการงาน.

แล้วก็ **มีการดำรงชีวิตถูกต้อง** ต้องมีการดำรงชีวิต ต้องมีการเพิ่มปัจจัยแก่ชีวิต ก็มีการเพิ่มปัจจัยให้แก่ชีวิตอย่างถูกต้อง คือดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง ซึ่งเรียกว่า**สัมมาอาชีโว**.

กลุ่มนี้ก็มี ๓ : *สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมา-อาชีโว*, **เป็นกลุ่มศีล**.

ทีนี้ ต่อไป **กลุ่มที่ ๓ : สัมมาวายาโม** มีความพากเพียรพยายามอยู่อย่างถูกต้อง; นี่ก็**ต้องมีสติ**ควบคุมมันไว้ ให้มันมีความพากเพียรอย่างถูกต้อง. ก็มี**สัมมาสติ** มีความพากเพียรไม่ย่อหย่อน แล้วก็มีสติควบคุมความเพียรนั้นไว้ ให้อยู่ในสภาพที่ถูกต้อง นี่ก็เรียกว่า **สัมมาสติ**. ครั้นแล้วก็**ใช้กำลังจิตทั้งหมดตั้งมั่นอยู่ในความถูกต้อง** เรียกว่า **สัมมาสมาธิ**.

นี่ขอให้ช่วยสนใจให้มาก จนเข้าใจกันเป็นอย่างดี **อย่าให้เพียงแต่ท่องได้**; ถ้าเพียงแต่ท่องได้ มันไม่สำเร็จประโยชน์อะไรนัก. ขอให้รู้จักจนประพฤติอยู่อย่างครบถ้วน ให้ชีวิตนี้มีการประพฤติกระทำอยู่อย่างครบถ้วน ตามความ

ถูกต้อง ๘ ประการ, เรียกว่าความถูกต้อง ๘ ประการนี้มันฟังง่าย ฟังง่ายกว่าที่จะพูดว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ, แต่มันก็เรื่องเดียวกันแหละ. **อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ** ก็เพราะมันมีความถูกต้อง ๘ ประการนี้ **รวมตัวกันเข้าเป็นเสมือนหนึ่งหนทาง**, แต่เป็นหนทางแห่งชีวิต เรียกว่า **ทางแห่งชีวิตที่ถูกต้อง** ประกอบอยู่ด้วยองค์ ๘ ประการอย่างนี้. นี่เรียกว่า หลักพื้นฐาน หลักพื้นฐานของการดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง.

ขอร้องเป็นพิเศษว่า **จงได้พยายามทำความเข้าใจเรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ จนประพฤติปฏิบัติอยู่ที่เนื้อที่ตัว** มองไปก็ให้เห็นว่า โอ, มันมีความถูกต้อง ๘ ประการนี้อยู่ในเรา.

เป็นอยู่โดย ศีล สมาธิ ปัญญา.

ทีนี้ก็จะพูดต่อไปตามหลักที่ใช้พูด **ความถูกต้อง ๘ ประการนั้น ก็คือสิ่งที่เรียกว่าศีล สมาธิ และปัญญา**, หากแต่ว่ากลับหัวกลับหางกันเสีย : เอา**ปัญญามาพูดก่อน** คือ สัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปโป **นี้ปัญญา**, แล้วสัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว **นี้เป็นศีล**, แล้วสัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ **นี้สมาธิ**.

ข้อนี้อาตมาก็ถูกด่า พวกตั้งตัวเป็นครูบาอาจารย์เขาหาว่าเราสอนผิด ที่มาแนะขึ้นมาว่าต้องปัญญามาก่อน. **ปัญญามาก่อนศีล มาก่อนสมาธิ นี้ไม่ใช่เราว่าเอาเอง**; *พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เป็นหลักในอริยมรรคมีองค์ ๘* ว่าองค์ทั้ง ๘ นั้น องค์ที่เป็นปัญญาต้องมาก่อน, แล้วองค์ที่เป็นศีลตามมา องค์ที่เป็นสมาธิตามมา เพื่อจะได้ถูกต้อง. **ถ้าไม่มีปัญญามาก่อนแล้ว ศีลจะไม่ถูกต้อง**, มันจะเหวี่ยงออกนอกลู่นอกทาง เข้ารกเข้าพงไป หรือจะยึดมั่นถือมั่นมากเกินไป จนเป็นสีลัพพัตตปรามาสไปเสียหมด,, ประพฤติปฏิบัติอะไรก็เป็นสีลัพพัตตปรามาสไปเสียหมด คือยึดมั่นถือมั่นโดยความเป็นของวิเศษศักดิ์สิทธิ์ มีฤทธิ์ มีเดช มีปาฏิหาริย์ เกินกว่าเหตุผลที่มีอยู่.

เช่นว่า **ศีล จะช่วยละกิเลสชั้นนอก ๆ ก็จัดให้เป็นเรื่องขลัง เป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์**, เป็นเรื่องที่จะทำให้ได้อำนาจอันลึกลับ อันเร้นลับอะไรไปนั่น, **นี่ถือศีลผิดความประสงค์มุ่งหมายอันแท้จริงของศีล** ก็กลายเป็นสีลัพพัตตปรามาส คือความโง่ของคนนั้นมันลูบคลำศีลจนสกปรกไปเสีย, กลายเป็นเรื่องขลังเรื่องศักดิ์สิทธิ์เรื่องนอกลู่นอกทางไปเสีย, **ถ้าปัญญามาก่อนมันทำอย่างนั้นไม่ได้**.

ฉะนั้น **จึงเอาปัญญามาก่อน ปัญญารู้อะไรเป็นอย่างไร** อะไรเป็นอย่างไร, **กระทั่งปัญญาสูงสุดที่รู้ว่าสิ่ง**

ทั้งหลายทั้งปวงยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ มันก็ไม่ต้องยึดมั่นศีลให้เป็นของสกปรก.

เรื่องศีลนี้จำไว้ง่าย ๆ ว่า **จงสมาทานศีล อย่าอุปา-ทานศีล** คืออย่ายึดมั่นถือมั่นศีลด้วยอุปาทาน, แต่**ให้สมาทานศีล คือถือเอาด้วยดี** ถือไว้อย่างถูกต้อง, **ปฏิบัติอยู่อย่างถูกต้อง นี้เรียกว่าสมาทาน. ถ้าอุปาทาน** แล้วก็**มันยึดเอาศีลนี่เป็นเรื่องขลัง เป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์** เป็นเรื่องผิดธรรมดา, แล้วก็อวดดีอวดเด่น จะยกตนข่มท่านเพราะมีศีลด้วยอุปาทาน.

จำไว้ ๒ คำง่าย ๆ ว่า **อุปาทาน** นั้นยึดมั่นถือมั่น**ใช้ไม่ได้, สมาทาน**นั้น แปลว่า **ถือเอาไว้อย่างดี นี้ใช้ได้.** ฉะนั้นทำอะไรทุกอย่าง ก็**จงทำอย่างวิธีสมาทาน** คือถือเอาไว้เป็นอย่างดี, **อย่าทำด้วยวิธีอุปาทาน** คือยึดมั่นถือมั่น มันจะเป็นทุกข์ไปตั้งแต่ต้นมือ เพราะมันหนักด้วยความยึดมั่นถือมั่นเพราะความโง่.

คำว่า **ยึดมั่นถือมั่นนั้นต้องทำด้วยความโง่เสมอ; ถ้ามีสติปัญญามันไม่ยึดมั่นถือมั่น**, มันจะถือเอาไว้แต่พอดี มันจะถือไว้อย่างดี. **ถ้าถือด้วยสติปัญญาก็จะเป็นสมาทาน,** ถ้าถือเอา**ด้วยอวิชชาตัณหา มันก็เป็นอุปาทาน**, แยกคำว่า อุปาทาน กับคำว่า สมาทาน ให้ออกจากกันเสียอย่างนี้ก็จะปลอดภัย.

นี่ก็ชี้ให้เห็นว่า เรื่อง **อริยอัฏฐังคิกมัคค์นั้น ก็คือเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา** แต่ว่า**กลับลำดับกันอยู่**. ที่เรากล่าวว่า ศีล สมาธิ ปัญญา, ศีล สมาธิ ปัญญา นี้**กล่าวตามลำดับชั้น** ลำดับค่าสูงต่ำ หรือกล่าว**ตามหลักวิชาการ**. แต่**ถ้ามาเป็นการปฏิบัติ เป็นวิธีการ**ของการปฏิบัติแล้ว **ต้องว่าปัญญา ศีล สมาธิ**, ปัญญา ศีล สมาธิ, ปัญญา ศีล สมาธิ นั้นจึงจะเป็นการปฏิบัติที่จะได้รับผลจริง. ถ้าศีล สมาธิ ปัญญา ไม่เคยมีปัญญามานำหน้าของศีล ของสมาธิแล้ว ศีล สมาธิ นั้นก็เฉออกข้างทาง ออกนอกลู่นอกทาง ไปเป็นสีลัพพัตตปรามาสหมด.

แต่**ถ้ามีปัญญาหรือสัมมาทิฏฐิควบคุมอยู่** มันไม่ไป มันอยู่ในร่องในรอย, **ปัญญาก็จูงศีล สมาธิ ให้ได้ทำหน้าที่ยิ่งๆ ขึ้น**, เมื่อสมาธิทำหน้าที่ยิ่งขึ้น ก็ส่งเสริมให้ปัญญามีกำลังมากขึ้น, ปัญญามีกำลังมากขึ้นแล้ว ก็นำศีล สมาธิ ให้เป็นไปอย่างถูกต้องยิ่งขึ้นไปอีก สูงขึ้นไปอีก, ศีล สมาธิสูงขึ้นไปอีก ก็ส่งเสริมให้เกิดปัญญาที่สูงขึ้นไปอีก, ปัญญาก็สามารถนำศีล สมาธิ ได้สูงยิ่งขึ้นไปอีก จนกระทั่งวาระสุดท้าย คือสูงสุด คือหลุดพ้น.

นี่เรื่องของศีล สมาธิ ปัญญา ถ้า**กล่าวโดยวิชาการ** ก็เรียงลำดับว่า ศีล สมาธิ ปัญญา, ถ้า**กล่าวโดยปฏิบัติการ** โดยพฤตินัยแล้วก็จะพูดว่า ปัญญา ศีล สมาธิ; แต่เราไม่ค่อย

ได้ยิน และ**พระพุทธเจ้าก็ตรัสไว้ในรูปของอริยมรรคมีองค์ ๘**, ๘ ประการนั้นท่านตรัสปัญญา ศีล สมาธิ, ปัญญา ศีล สมาธิ, ปัญญา ศีล สมาธิ, แต่เราไม่ได้ยินว่าอย่างนั้น. เราได้ยินว่า สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ไปเสียก็เลยไม่รู้ไม่ได้สังเกตเพราะว่าเป็นคนที่ไม่สังเกต. **ถ้าเป็นคนสังเกต**สักหน่อยก็**จะพบได้ด้วยตนเองว่า ในเมื่อพระพุทธเจ้าท่านจะตรัสไว้ในฐานะเป็นทางปฏิบัติแล้ว ท่านก็ตรัสเป็นลำดับเป็นปัญญา ศีล สมาธิ** โดยนัยดังที่กล่าวมานี้.

ทีนี้ก็มีเรื่องที่จะต้องทราบต่อไปอีกว่า ในองค์ทั้ง ๘ นั้น, องค์ทั้ง ๘ นั้น **องค์ที่เป็นประธาน** เป็นเจ้าของเรื่องก็คือสมาธิ **คือสัมมาสมาธิ**; จะเข้าใจได้ง่ายก็เปรียบด้วยกองทัพ, *สมาธินั้นเปรียบเหมือนกับกองทัพหลวง* ที่มีแม่ทัพบัญชางานกองทัพหลวง กองทัพที่เป็นประธาน ส่วน*สัมมาทิฏฐิก็เป็นกองทัพหน้า* กองที่ต้องไปข้างหน้า นำไปข้างหน้า หาวิธีการที่จะให้การรบนั้นดำเนินไปด้วยดี ก็ติดต่อกับกองทัพหลวง. กองทัพหลวงก็มีแผนดำเนินงานไปตามที่กองทัพหน้าได้รายงานไว้อย่างถูกต้องอย่างไร. นี้จึงต้อง**มีสัมมาทิฏฐิ คือความถูกต้องเป็นกองทัพหน้า**, แล้วองค์อื่น ๆ นอกนั้นก็เป็นกองทัพข้างซ้ายข้างขวา หรือ

กองเสบียงอาหารอะไรไปตามเรื่อง, รวมกันหมดครบ ๘ องค์ พอดี ก็สำเร็จประโยชน์.

เมื่อทำหน้าที่กันจริง ๆ องค์ทั้ง ๘ ทำหน้าที่กันจริง ๆ ก็ปรากฏเป็นว่า **องค์ทั้ง ๗ ข้างต้นนั้นเป็นบริวารขององค์สุดท้าย**, องค์สุดท้ายคือสมาธิ แล้วองค์ ๗ องค์ข้างหน้านั้นเป็นบริวารของสมาธิ. **อย่างนี้เรียกว่า อริยสัมมาสมาธิมีบริขาร ๗**, ถ้าว่ามันทำครบ เมื่อมันครบทั้ง ๘ องค์ แล้วในลักษณะที่ทั้ง ๗ องค์นั้นเป็นบริวารของสมาธิแล้ว, **สมาธินั้นจะเปลี่ยนชื่อเป็นอริยสัมมาสมาธิมีบริขาร ๗**; ก่อนนี้มีชื่อว่าสัมมาสมาธิยังไม่เต็มยศ โดยแจกเป็นองค์ ๆ องค์ ๆ คล้ายกับมีน้ำหนักเท่า ๆ กัน, แต่ครั้นทำงานเข้าจริงให้สำเร็จประโยชน์ให้ตัดกิเลสได้นั้น องค์ทั้ง ๗ ต้องทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นบริวารขององค์สุดท้าย คือสมาธิ, พอทำได้อย่างนี้ สมาธินั้นเปลี่ยนชื่อเป็นอริยสัมมาสมาธิ มีบริขาร ๗. ก่อนนี้ก็ชื่อสัมมาสมาธิเหมือนเพื่อนแหละ แต่ครั้น**ประกอบกันทำหน้าที่สมบูรณ์เสร็จแล้ว ทั้ง ๗ องค์นั้นแวดล้อมหรือส่งเสริมสมาธิ**, **สมาธิก็ทำหน้าที่รบข้าศึก คือกิเลส ได้สำเร็จ**, สัมมาสมาธิได้รับการเชิดชูยกขึ้นสูงกว่า เป็นอริยสัมมาสมาธิมีบริขาร ๗, องค์ ๗ ข้างต้นเป็นบริวารของสัมมาสมาธิในลักษณะอย่างนี้.

ถ้ารู้เรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ แล้วก็รู้เรื่องอริยสัมมาสมาธิมีบริขาร ๗ นี่ไว้ด้วย มี ๘ ก็จริง แต่พอมีทำหน้าที่คุมกันเป็นกองทัพแล้วมันยกสมาธิขึ้นเป็นหลัก เป็นขุน เป็นขุนพล เป็นจอมทัพ นอกนั้นก็แวดล้อมจอมทัพ จอมทัพก็ทำหน้าที่กำจัดข้าศึก, หมายความว่า **สมาธิในที่นี้มีปัญญาอยู่ในสมาธินั้นด้วย**. ฉะนั้นจึงสามารถกำจัดข้าศึก สัมมาสมาธิมีปัญญาของสัมมาทิฏฐิเข้ามาเป็นกำลัง สำหรับแหวกไปฟันฝ่าไป มันก็ทำได้ นอกนั้นก็ร่วมมือช่วยเหลือให้สำเร็จประโยชน์.

นี่ถ้าดูให้ดี ก็จะมองเห็นเป็นว่า *ในเรื่องของชีวิตนี้มีการต่อสู้เหมือนกับการทำสงคราม*, **การปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องนั้น จะมีลักษณะเหมือนการทำสงคราม คือทำสงครามระหว่างกิเลสกับโพธิ**, ระหว่างความรู้กับความไม่รู้, หรือระหว่างความทุกข์กับจิตที่มีปัญญา.

ถ้าดำรงชีวิตได้อย่างนี้ ก็เรียกว่าดำรงชีวิตถูกต้องโดยหลักพื้นฐาน, โดยหลักพื้นฐาน ดำรงชีวิตถูกต้องโดยหลักพื้นฐาน, ชีวิตเป็นไปในลักษณะที่ทำลายกิเลสอยู่เรื่อยไป เปรียบเหมือนกองทัพที่มีอาวุธสำคัญรุกไล่ข้าศึกถอยไป, หรือเหมือนกับว่ามันพ่นไฟไปข้างหน้า อะไร ๆ ก็วินาศไปตามลำดับ สมาธิมีกำลังอย่างนี้.

ดังนั้นเป็นอันว่า จะเรียกอัฏฐังคิกมัคค์, อริยอัฏฐังคิกมัคค์ก็ดี จะเรียกว่า อริยสัมมาสมาธิมีบริขาร ๗ ก็ดี, มันก็เรื่องเดียวกัน. แต่ถ้าเราพูดเป็นองค์ ๆ เป็นองค์ ๆ เป็นอัฏฐังคิกมรรคมีองค์ ๘ เป็นองค์ ๆ อย่างนี้ ก็ยังไม่ได้สู้รบตบมืออะไร, แต่ **พอกลายเป็นอริยสัมมาสมาธิมีบริขาร ๗ กลายเป็นเวลาที่สู้รบตบมือกับข้าศึก**, ทำลายล้างข้าศึกอย่างยิ่ง. สิ่งเดียวเท่านั้นแหละ เมื่ออยู่กันเป็นองค์ ๆ ก็เหมือนกับพักผ่อนอยู่, พอลุกขึ้นต่อสู้กิเลส องค์สุดท้ายเป็นแม่ทัพ ขุนพล องค์ ๗ องค์ที่เหลือเป็นบริวาร. นี่คือหลักพื้นฐานของการดำรงชีวิตโดยหลักพื้นฐาน.

เป็นอยู่โดยถูกต้องตามหลักสมถะ - วิปัสสนา.

แต่ก็ยังมีเรื่องพิเศษที่ควรจะทราบ เป็นเรื่องเบ็ดเตล็ดก็ได้ แต่ก็ควรจะทราบว่า *บางทีพระพุทธเจ้าทรงแสดงอัฏฐังคิกมัคค์โดยถ้อยคำอันอื่น* คือโดยถ้อยคำว่า *สมโถ จ วิปสฺสนา จ* อย่างนี้ก็มี คือเมื่อจะแสดงว่าอะไรเป็นความดับทุกข์ ดับกิเลส ดับทุกข์ ดับปัญหาต่าง ๆ ในบางแห่งแทนที่จะตรัสว่า อัฏฐังคิกมัคค์ *ตรัสว่า สมโถ จ วิปสฺสนา จ* ก็มี แปลว่า *สมถะด้วย วิปัสสนาด้วย*, **มีเพียง ๒ เท่านั้น ไม่มีศีล.**

ทีนี้บางคนจะสงสัย หรือนักค้านโง่ ๆ นั้นจะค้านพระพุทธเจ้า ว่า**ทำไมไม่พูดถึงศีล** เล่า ? ถ้าในกรณีอย่างนี้ก็ไม่ต้องพูดถึงศีล **เพราะเอาศีลไปบรรจุไว้ในสมถะเสียแล้ว**, ศีลรวมอยู่ในระบบสมถะเสียแล้ว มันจึงยังเหลือแต่สมถะด้วยวิปัสสนาด้วย, ๒ อย่างเท่านั้น. นี่อย่างนี้เราจะต้องเข้าใจกันไว้ให้ดี ๆ ว่า พระพุทธเจ้านั้นต้องตรัสถูกต้องเสมอแหละ; แม้บางทีจะตรัสเพียง ๒ บางทีจะตรัสเพียง ๓ บางทีขยายออกเป็น ๘ มันก็เรื่องเดียวกันทั้งนั้นแหละ.

ถ้าจัดเป็น ๘ แล้ว **ก็องค์มรรคมีองค์ ๘**, **ถ้าจัดเป็น ๓ ก็ศีล สมาธิ ปัญญา**, ถ้าจัดเป็น **อีกระบบหนึ่ง** เรียกชื่อว่า **สมถะและวิปัสสนา เพียง ๒** อย่างเท่านั้น. ศีลอยู่ในสมถะ ศีลรวมอยู่ในสมถะ, เป็นบริวาร คือรวมอยู่ในคำว่า สมถะก็ได้ คือความสงบทางกาย ทางวาจา ทางจิต แล้วก็มีปัญญาที่เป็นวิปัสสนาเห็นแจ้งแทงตลอดสิ่งทั้งปวง ถ้าพูดเพียง ๒ เรื่อง, แม้จะพูดเพียง ๒ เรื่องว่าสมถะและวิปัสสนา มันก็หมดเหมือนกัน สามารถที่จะทำลายความทุกข์ได้ด้วยกันเหมือนกัน. ฉะนั้น *จะพูดสั้น ๆ* ว่า *ดำรงชีวิตด้วยสมถะและวิปัสสนา ก็เรียกว่าดำรงชีวิตถูกต้องตามหลักพื้นฐาน* อยู่นั่นเอง.

นี่อาตมาได้แสดงมาโดยหัวข้อ ว่าจะ**กล่าวโดยอัฏฐังคิกมัคค์ก็ได้**, หรือจะกล่าวโดยอริยสัมมาสมาธิมีบริขาร ๗

ก็ได้, โดย **ศีล สมาธิ ปัญญาก็ได้**, โดย **สมถะและวิปัสสนาก็ได้**, มันเท่ากันเลย มันเหมือนกันเลย มันเท่ากันเลย แต่เรียกชื่อไม่เหมือนกัน เรียกชื่อยาวสั้นกว่ากันแจกมากแจกน้อยกว่ากัน, แต่เป็นเรื่องเดียวกันและเท่ากัน. เอาทั้งหมดมาแบ่งเป็นสมถะและวิปัสสนา มันก็ได้เพียง ๒ เรื่อง, เอามาแบ่งเป็นศีล สมาธิ ปัญญา มันก็ได้ ๓ เรื่อง, เอามาแบ่งเป็น ๘ มรรคมีองค์ ๘ มันก็ได้ ๘ เรื่อง; แต่ทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องเดียวกันเท่ากัน, **พูดต่างกันโดยวิธีสำหรับพูด, แต่ตัวเรื่องที่พูดนั้นมันเท่ากัน.**

ปฏิบัติอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐.

ทีนี้ก็จะได้บอกกล่าวกันต่อไป ถึง**ชื่อของธรรมะอื่น ๆ** ซึ่งเป็นหลักดำรงชีวิต, **เป็นหลักดำรงชีวิตถูกต้องโดยพื้นฐาน.** ขอให้จำคำนี้ไว้ให้ดี ๆ หลักดำรงชีวิตอย่างถูกต้องโดยพื้นฐาน โดยธรรมชาติพื้นฐาน กล่าวมาแล้ว ๓ พวก ๓ หมวด.

ทีนี้จะกล่าวถึงหมวดอื่นบ้าง ก็คือหมวดที่เรียกว่า **กุศลกรรมบถ** นี้ก็คือความถูกต้องทางกาย ทางวาจา และทางใจ **กายกรรม** ๓ อย่าง, **วจีกรรม** ๔ อย่าง, **มโนกรรม** ๓ อย่าง ซึ่งชินหูหรือว่าชินตา อ่านกันมามากแล้ว ให้มันถูกต้องทางกายทางวาจา ทางใจ แม้จะไม่กล่าวถึงมรรค ผล นิพพาน,

แต่ก็เป็นมรรค ผล นิพพาน อยู่ในตัว. **ถ้ามีความถูกต้องทางกาย**, แล้ว**ทางวาจา** แล้ว**ทางจิต** แล้วมันก็ไม่ไปไหน, **สมถะ - วิปัสสนาก็ย่อมจะเกิดขึ้นมาเอง**, นี่เป็นกล่าวขั้นพื้นฐานที่สุด. เพราะฉะนั้น **หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ จึงถูกจัดไว้เป็นหลักพื้นฐานสำหรับระดับทั่วไป** ในระดับต่ำ ระดับชาวบ้าน, ระดับฆราวาสครองเรือน.

ผู้ที่เคยศึกษาเรื่องกุศลกรรมบถ ๑๐ มาแล้ว ก็พึงเข้าใจให้ดีว่า เมื่อท่านกล่าว **โดยหลักพื้นฐานทั่วไป** ถึงขั้นฆราวาสครองเรือนก็กล่าวเป็นหลักอย่างนี้; แต่อย่าลืมว่า**โดยหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ อย่างนี้** มัน**ขึ้นไปได้ถึงเรื่องสมถะและวิปัสสนา**; โดยเฉพาะ**มโนกรรมที่ไม่โลภ** เพ่งเล็ง, **ที่ไม่พยาบาท** **ที่ไม่เบียดเบียน** นั้น, **เป็นความถูกต้องทางจิต** ซึ่งเมื่อมีความถูกต้องอย่างนี้แล้ว มันย่อมมีความเป็นสมาธิ เป็นสมถะ เป็นวิปัสสนา ไปตามลำดับ โดยที่จะรั้งไว้ไม่อยู่, แต่เมื่อกล่าวโดยหลักพื้นฐานขั้นต้น ๆ ก็กล่าวไว้อย่างนี้ก่อน ให้มันอยู่ในระดับง่าย สำหรับเด็ก ๆ หรือสำหรับคนที่แรกตั้งต้น, แต่อย่าลืมว่า ถ้ามันตั้งต้นได้แล้วมันเอาไว้ไม่อยู่ดอก มันต้องไปจนถึงสุดท้ายด้วยเหมือนกัน. ฉะนั้นอย่าดูถูกกุศลกรรมบถ ๑๐ ว่ามันตื้นหรือมันง่าย หรือว่ามันปักหลักอยู่ที่นี่ไม่ไปไหน, อย่างนั้นก็ไม่ใช่; ลอง**เจริญกุศลกรรมบถ ๑๐ ให้ถูกต้องสิ** **มันก็ไป**

จนถึงสมาธิ, จนถึงวิปัสสนาได้ด้วย.

ปฏิบัติให้ถูกต้องกับการที่ สิ่งทั้งปวงยึดถือเป็นตัวตนไม่ได้.

ทีนี้ ก็จะกล่าวไปในรูปแบบที่เรียกว่า เอาเปรียบในการกล่าวก็ได้ โดยวิธีที่เหมาะกับการที่ทุกสิ่งยึดถือไม่ได้ นี้หมายความว่า ถ้าเขาถามว่าท่านปฏิบัติอย่างไร, ท่าน**มีหลักปฏิบัติอย่างไร**, ท่าน**มีแนวปฏิบัติอย่างไร** ? เราก็**ตอบอย่างไม่มีทางผิด ว่าปฏิบัติโดยแนวที่เหมาะสมกับการที่ทุกสิ่งมันยึดถือว่าตัวตนไม่ได้**, ธรรมชาติพื้นฐานมันมีอยู่ว่า ธรรมชาติทั้งหลายมันเป็นสิ่งที่ว่าเป็นตัวตนไม่ได้. ฉะนั้นเราปฏิบัติอะไร **ปฏิบัติอะไรก็ตาม ให้มันเหมาะเข้ากันได้กับเรื่องที่ว่าทุกสิ่งยึดถือเป็นตัวตนไม่ได้**; นี้คือธรรมชาติ ธรรมชาติมันมีมาในลักษณะที่ว่า ยึดถือเอาเป็นตัวตนไม่ได้, ให้เป็นสักแต่ว่าธรรมชาติ. ถ้าไปยึดถือเป็นตัวตน มันก็ฝืนกระแส มันก็สู้รบกับธรรมชาติ, มันก็ตายเปล่า; ฉะนั้น **ปฏิบัติให้คล้อย ให้ถูกต้องกับข้อที่ว่า สิ่งทั้งปวงยึดถือว่าเป็นตัวตนไม่ได้.**

เรื่องสิ่งทั้งปวงยึดถือว่าเป็นตัวตนไม่ได้นี้ พูดมามากมายแล้ว และเข้าใจว่าพอจะเข้าใจกันได้ ว่า**สิ่งปรุงแต่งทั้งหลาย**

เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, สิ่งปรุงแต่งนั้นคือสังขาร สังขาร แปลว่าปรุงแต่ง เรียกสั้น ๆ ว่าสิ่งปรุงแต่ง.

ทีนี้คำว่า สิ่งปรุงแต่ง นั้นมีความหมาย ๒ ความหมาย คือว่ามันถูก**ปรุงแต่ง**มาโดยสิ่งอื่น มาเป็นอย่างนี้, แล้วมันก็**จะปรุงแต่งสิ่งอื่น ๆ ต่อไปอีก**. คำว่า **ปรุงแต่ง นั้นมีทั้งฝ่ายกระทำ และฝ่ายถูกกระทำ**; *ฝ่ายถูกกระทำก็ถูกปรุงแต่งมาแล้วก็เรียกว่าสังขาร,* แล้วมัน *ยังมีหน้าที่ปรุงแต่งสิ่งอื่นต่อไปอีกก็ยังเรียกว่าสังขาร;* ฉะนั้นสังขารจึงมีความหมายเป็นทั้งฝ่ายถูกกระทำ และฝ่ายกระทำ, พูดภาษาไวยากรณ์ก็ *เป็นทั้งกัตตะและเป็นทั้งกัมมะ.*

สิ่งที่เป็นสังขาร คือสิ่งปรุงแต่งนั้น ไม่มีอะไรที่ยึดถือเอาเป็นตัวตนได้ คือ**เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา**; ดังนั้นเราจะต้องวางหลักปฏิบัติการเป็นอยู่ของเรา ให้สมคล้อยกับความจริงข้อนี้ คือความจริงที่ว่า **สิ่งทั้งปวงยึดถือว่าตัวตนไม่ได้, พอมีหลักผิดไปจากนี้ มันก็กัดเอาทันที**, สังขารที่เราไปยึดเอาเป็นตัวตน มันจะกัดย้อนกลับมา กัดเอาทันที, นั่นแหละ **คือความทุกข์.**

จงปฏิบัติชนิดที่ว่าเข้ากันได้กับกฎของธรรมชาติอันเด็ดขาด ว่า**สิ่งทั้งหลายทั้งปวงยึดถือว่าตัวตนไม่ได้, นี้คือหัวใจของพระพุทธศาสนา** *ที่มีบาลีว่า สพฺเพ ธมฺมา นาลํ*

อภินิเวสาย –ธรรมทั้งหลายทั้งปวงอันใคร ๆ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น; ธรรม ในที่นี้ *หมายถึงสิ่ง, สิ่ง* ในที่นี้ *หมายถึงสังขาร* และเลยไปถึง *วิสังขาร* ก็ได้, แม้ที่เป็นวิสังขารมิใช่สังขาร ก็ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตน เพราะมันเป็นตัวธรรมชาติเอง. *สังขารก็เป็นสังขาร, วิสังขารก็เป็นวิสังขาร จะมายึดมั่นเป็นตัวเป็นตน-ของตนไม่ได้;* ดังนั้น **พระนิพพานก็เป็นพระนิพพาน จะมาเป็นตัวตนของใครไม่ได้.**

ทีนี้ที่เกี่ยวกับเรื่องของคน ๆ หนึ่ง มันก็มีว่า **จิตมีความรู้สึกคิดนึก, มันคิดนึกไปในทางยึดมั่นถือมั่น** มันก็เป็นความยึดมั่นถือมั่น; **แต่เมื่อสิ่งทั้งหลายทั้งปวงยึดถือไม่ได้ จิตนี้ก็ไม่ควรยึดถือสิ่งใดว่าเป็นตัวตน**, แม้แต่ว่าร่างกายนี้, แม้แต่ชีวิตนี้, แม้แต่อัตตภาพนี้, จิตนี้ก็ไม่ควรจะยึดมั่นว่าของตน. นี้สิ่งที่นอกออกไป เช่น บุญ กุศล สวรรค์ นิพพานด้วยก็ได้ ว่าเป็นธรรมชาติ ตามธรรมชาติ, ไม่อาจจะยึดถือว่าเป็นตัวตน - ของตน. **พระนิพพานเป็นวิสังขาร ไม่มีความทุกข์เลย** แต่ถึงอย่างนั้นก็**ไม่อาจจะถูกยึดถือว่าเป็นตัวตนหรือของตน**ให้แก่ใครได้, คงเป็นพระนิพพานถาวรอยู่ตลอดกาล.

นี้สรุปความสั้น ๆ ว่า **จะต้องปฏิบัติให้เหมาะกับการที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงอันใคร ๆ ยึดมั่นถือมั่นไม่ได้.**

เป็นอยู่โดยไม่ต้องรัก โกรธ เกลียด กลัว ฯลฯ

ทีนี้ก็จะพูดต่อไปอีก ต่อไปอีกให้มันฟังง่ายขึ้นไปอีก **จะปฏิบัติในลักษณะที่ ไม่มีอะไรที่จะต้องไปรัก ไปโกรธ ไปเกลียด ไปกลัว ไปอาลัยอาวรณ์ ไปหึงไปหวง ไปอิจฉาริษยา**, ปฏิบัติโดยหลักที่ไม่ต้องมีอะไร ที่จะต้องเข้าไปรัก ไปโกรธ ไปเกลียด ไปกลัว เป็นต้น.

แล้วก็เลยไปถึงว่าประหลาด หรืออัศจรรย์ น่าอัศจรรย์ ถ้ายังเห็นเป็นของประหลาดอยู่ คนนั้นยังโง่อยู่, ถ้ายังเห็นเป็นของน่าอัศจรรย์อยู่ก็คนนั้นมันยังโง่อยู่, ระวังให้ดี. เรื่องนี้อาจจะกล่าวรวมไปถึงว่า แม้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็เถอะ ก็เป็นตามธรรมชาติ ตามกฎเกณฑ์ของท่าน, ไม่น่าประหลาด ไม่น่าอัศจรรย์. แต่ยกเว้นให้สำหรับพูดตามธรรมดา พูดภาษาชาวโลก ก็ได้ยินอุบาสกอุบาสิการ้องตะโกนว่า พระพุทธเจ้าน่าอัศจรรย์จริง, พระธรรมน่าอัศจรรย์จริง, พระสงฆ์น่าอัศจรรย์จริง, นี้ก็ไม่เป็นไร, นี้พูดตามความรู้สึก แต่ว่าจิตไม่ได้หมายมั่นเป็นตัวเป็นตน เขาพูดตามความรู้สึก, เรื่องอย่างนี้มีบ่อย บาลีนี่. พระพุทธเจ้าน่าอัศจรรย์จริงนี่ พระพุทธเจ้าไม่เคยตรัส, พระพุทธเจ้าจะตรัสอย่างนั้นไม่ได้. แต่เรา ๆ ชาวโลกนี่ พอรู้จักพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เข้าก็รู้สึกว่าน่าอัศจรรย์ น่าอัศจรรย์ น่าอัศจรรย์ ก็ตะโกนออกมา, นี่ก็แปลว่า **เป็น**

ความรู้สึกเท่านั้น **ไม่ใช่ความจริงของธรรมชาติ**, โดย**ความจริงของธรรมชาติ สิ่งทั้งหลายทั้งปวงก็สักว่าเป็นธรรมชาติ**.

ทีนี้จะให้เห็นไปถึงข้อที่ว่า **ไม่มีอะไรที่จะควรเรียกว่าน่าอัศจรรย์** หรือน่าอัศจรรย์ ในโลกนี้เวลานี้, เขาทำอะไรได้ซึ่งคนทั้งหลายเป็นผู้หลงว่าน่าอัศจรรย์ น่าอัศจรรย์อย่างยิ่งจึงไปซื้อทีวีมา, จึงไปซื้อวีดีโอมา, ไปซื้อรถยนต์มา, ไปซื้ออะไรต่าง ๆ ที่ว่ามันน่าอัศจรรย์, นี้คือความโง่. ถ้ารู้สึกว่าสิ่งเหล่านี้น่าอัศจรรย์ ก็เรียกว่าความโง่ยังเหลืออยู่มาก; แต่ถ้ารู้ว่ามันเช่นนั้นเอง, มันเช่นนั้นเอง, มันเช่นนั้นเอง, ของที่เห็นว่าน่าอัศจรรย์สักเท่าไรจะไปโลกพระจันทร์กันได้, หรือว่าจะทำอะไรอีเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ อะไรก็ตาม ถ้ายังรู้สึกว่าน่าอัศจรรย์อยู่ ก็คือมันยังโง่อยู่ **ถ้ารู้สึกว่าเช่นนั้นเอง**, เมื่อประกอบกันเข้าแล้วมันเป็นเช่นนี้เอง, เมื่อประกอบกันเข้าแล้วมันเป็นเช่นนี้เอง, เมื่อปรุงแต่งกันเข้าแล้ว มันเป็นเช่นนี้เอง, เช่นนั้นเอง อย่างนี้เรียกว่าไม่โง่. ฉะนั้นจะต้องปฏิบัติจนถึงขนาดที่เรียกว่า ไม่มีอะไรที่เรียกว่าประหลาด หรือน่าอัศจรรย์ หรือน่ากลัว น่าตกใจ.

เอาที่เป็นอย่างง่าย ๆ กันดีกว่า อย่างนั้นมันเรื่องบางคนไม่รู้เรื่อง, เอาอย่างง่าย ๆ เช่นว่า เมื่อผ่าท้องนะ ชำแหละผ่าท้องคน หรือผ่าท้องสัตว์ เช่นวัว เช่นควาย เช่นหมู ออกมากระจาย

“ ถ้ามีความรู้อย่างถูกต้องว่าเช่นนั้นเองแล้ว
ก็จะไม่มีอะไรที่น่าประหลาด
หรือที่น่าตกใจ หรือน่ากลัว
นี้เรื่องธรรมดาแท้ๆ เรื่องตลอดกาลด้วย ”

แผ่ออก, เด็ก ๆ กลัวทั้งนั้นแหละ เด็ก ๆ กลัวทั้งนั้น ถึงคนใหญ่บางคนก็กลัว, บางคนก็อาเจียน เพราะมันน่ากลัว หรือมันประหลาด. ถ้ายังรู้สึกน่ากลัวหรือน่าประหลาด อย่างนี้ก็คือยังไม่รู้อะไร, ยังไม่รู้อะไร. ถ้ารู้อะไรถึงที่สุด มันก็จะไม่มีอะไรที่น่ากลัว, นี้เพียงแต่เห็นเลือดมากสักหน่อยก็เป็นลมแล้ว, มันไม่มีความรู้ที่ถูกต้องว่า มันเช่นนั้นเอง; ฉะนั้น**ถ้ามีความรู้อย่างถูกต้องว่าเช่นนั้นเองแล้ว ก็จะไม่มีอะไรที่น่าประหลาด** หรือที่น่าตกใจ หรือน่ากลัว, นี้เรื่องธรรมดาแท้ ๆ เรื่องตลอดกาลด้วย. การที่ได้ผ่าคน หรือผ่าสัตว์ออกมาให้เห็นข้างใน เหมือนอย่างที่เขาชำแหละสัตว์ คนที่ไม่เคยเห็นมันก็น่ากลัว มันก็รู้สึกกลัว มันก็ตกใจ มันก็ประหลาด, จะมีอะไรก็ตาม **มันเป็นเช่นนั้นเองทั้งนั้น**; ฉะนั้นจึงไม่ต้องประหลาดใจ ไม่ต้องอัศจรรย์ใจ ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องกลัว.

นี่เราจะปฏิบัติโดยหลักที่ว่าเราไม่ต้องรัก ไม่ต้องโกรธ ไม่ต้องเกลียด ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องอาลัยอาวรณ์ ไม่ต้องวิตกกังวล ไม่ต้องอิจฉาริษยา ไม่ต้องหึง ไม่ต้องหวง ไม่ต้องฆ่าตัวตายในที่สุด นี่เรียกว่าแสดงโดยผลที่มันจะได้รับ จากการปฏิบัติที่ถูกต้อง.

ปฏิบัติอยู่โดยหลักเพิกถอนกรรมเก่า.

เอ้า, ทีนี้ก็พูดเลยว่า **จะปฏิบัติในลักษณะที่เป็นการเพิกถอนกรรมเก่า** เพิกถอนกรรมเก่า ข้อนี้บางคนไม่ทราบ, แล้ว *บางคนก็ทราบมาผิด ๆ ที่ว่าอะไร ๆ ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องของกรรมทั้งนั้น เป็นเรื่องเข้าใจผิด*, เข้าใจผิดกันอยู่เป็นพื้นฐาน. **แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า สุข - ทุกข์มิใช่เป็นผลของกรรมเก่า**, ความสุข - ความทุกข์ที่ได้รับมิใช่เป็นผลของกรรมเก่า, แต่มัน**เป็นผลของการปฏิบัติผิดหรือปฏิบัติถูกต่อกฎของอิทัปปัจจยตา. ถ้าปฏิบัติผิด**ต่อกฎของอิทัปปัจจยตา **ที่นี่และเดี๋ยวนี้. ต้องเป็นทุกข์**แหละ, ถ้า**ปฏิบัติถูก**ต่อกฎอิทัปปัจจยตา **ที่นี่เดี๋ยวนี้** แล้วมัน**ไม่เป็นทุกข์**ดอก, *แม้ว่ากรรมเก่ามันจะมีมาจริง* ก็เอา ให้มันมาเถอะ *จะต้อนรับด้วยกฎอิทัปปัจจยตา*, **ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตาอยู่เสมอ** ในขณะที่อารมณ์มากระทบทางตา ทางหู

ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ, **มีผัสสะแล้ว มีสติปัญญา มีวิชชากำกับผัสสะ**อย่างนี้แล้ว **จะไม่มีทุกข์**, แม้ว่ากรรมเก่ามันจะมีมา มันก็ทำให้เป็นทุกข์ไม่ได้.

นี้เป็นเรื่องที่สังเกตเห็นว่า **เข้าใจผิดกันอยู่มาก** อะไรก็กรรมเก่า, **ยอมแพ้กรรมเก่า**, กรรมเก่า. **แต่ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้น ไม่ได้ว่าเป็นเพราะกรรมเก่า, สุข - ทุกข์ มิใช่เป็นผลของกรรมเก่า, แต่เป็นผลของการปฏิบัติผิดหรือปฏิบัติถูก ต่อกฎอิทัปปัจจยตา ที่นี่และเดี๋ยวนี้**นั่น. เราจะปฏิบัติชนิดที่ว่ากรรมเก่าทำอะไรไม่ได้ เราจะดำรงชีวิต ปฏิบัติตนอยู่ในลักษณะที่กรรมเก่าทำอะไรไม่ได้, มีแต่กรรมใหม่ที่ทำใหม่ถูกต้องดียิ่ง ๆ ขึ้นไป, ปฏิบัติอย่างนี้แหละวิเศษ.

ปฏิบัติในลักษณะเพิกถอนอำนาจของผีสางเทวดา.

นี้ต่อไปอีกก็ว่า **จะปฏิบัติในลักษณะที่มันเพิกถอนอำนาจ ของผีสางเทวดาพระเป็นเจ้าในที่สุด**, ปฏิบัติเพิกถอนชนะอำนาจของผีสางเทวดาต่ำ ๆ ผีโง่ ๆ ผีเด็ก ๆ ผีต่ำ ๆ จนถึงเทวดา จนถึงพระเจ้า จนถึงพระเป็นเจ้า จนถึงเป็นจอมพระเป็นเจ้า ก็ทำอะไรเราไม่ได้; เพราะเรามีเครื่องมือคืออิทัปปัจจยตา พระเจ้าเหล่านั้น**จะสาปให้เราเป็นอะไรไม่ได้**, สาปไม่ได้ **เพราะเรามีหลักอิทัปปัจจยตา**, ถืออยู่เป็นหลักว่า

ปฏิบัติอย่างนี้มันไม่มีทุกข์ มันไม่เกิดทุกข์, ปฏิบัติอยู่อย่างนี้ มัน**ไม่มีทางที่จะมีความทุกข์.** ต่อเมื่อเราปฏิบัติผิด, **ปฏิบัติผิดต่อกฎของอิทัปปัจจยตา**เสียเอง ถ้าอย่างนี้แล้ว**ต้องเป็นทุกข์** ไม่ต้องมีผีสางเทวดาที่ไหนเข้ามาให้โทษดอก, ไม่มีพระเจ้าที่ไหนมาสาปแช่งดอก มันก็เป็นทุกข์เสียเอง; เพราะปฏิบัติผิดต่อกฎอิทัปปัจจยตา คือปฏิบัติไปในทางที่ให้เกิดทุกข์ขึ้นมา. ขอให้เราปฏิบัติชนิดที่ว่าเพิกถอนอำนาจผีสางเทวดา พระเป็นเจ้า พระอะไรเสียได้, อยู่ด้วยความถูกต้องตามกฎอิทัปปัจจยตา.

นี่คือ**หลักปฏิบัติ ที่เมื่อกล่าวเอาผลเป็นหลัก**ปฏิบัติเพื่อได้ผลอย่างนี้.

ปฏิบัติชนิดที่ขับไล่ โชคชาตาราศี.

ที่นี้ก็พูดเสียเลยว่า **เราจะปฏิบัติชนิดที่ไล่หรือตะเพิดไล่โชคเคราะห์ชาตาราศี**, ที่หมอดูว่าโชคร้าย ชาตาร้าย อะไรร้าย ชาตาราศีร้าย โชคร้าย เราตะเพิดไปให้หมดได้ ด้วยการปฏิบัติให้ถูกต้องต่อกฎของอิทัปปัจจยตา แล้วมันเป็นทุกข์ไม่ได้, ฉะนั้นก็เลิก เลิกกันที **เรื่องโชคดี - โชคร้าย** เรื่อง**ดวงดี - ดวงเสีย** ดวงอะไรนี้ **เลิกกันที**; เพราะว่าเราปฏิบัติตามกฎ

ของอิทัปปัจจยตาอย่างถูกต้องแล้ว สิ่งเหล่านั้นก็ไม่มีความหมาย. ดังนั้นเราปฏิบัติในลักษณะที่ว่า ไม่มีโชคดี - โชคร้ายกะเรา, **เราอยู่เหนือ เหนืออำนาจของโชค ของเคราะห์ ของไสยศาสตร์ทั้งหลาย.**

นี่ก็คล้ายกับว่า **ปฏิบัติจนอยู่นอกอำนาจของดวงดาวของเคราะห์ชะตาราศีอะไร**, กระทั่งอยู่นอกเหนืออำนาจของผีสางเทวดา พระเป็นเจ้าที่ยังกินสินบนน่ะ. พูดอย่างนี้ไม่ใช่ด่าเขา พูดตามความจริง, พระเป็นเจ้าถ้าตามแบบที่พูดกล่าว ๆ กันนั้น กินสินบนทั้งนั้น, ต้องมีบนบานบูชายัญอย่างนั้นอย่างนี้, หรือจะต้องอ้อนวอน จะต้องอ้อนวอนก็กินสินบนชนิดหนึ่งเหมือนกัน. ถ้าต้องอ้อนวอนแล้ว พระเจ้าจึงจะช่วยน่ะ, พระเจ้ากินสินบน คือการอ้อนวอนนั่นแหละ, พระเจ้าอย่างนี้เรามีการปฏิบัติชนิดที่จะออกมาเสีย ออกมาเสียจากอำนาจของพระเจ้า.

หลักสำคัญต้องดำเนินชีวิตตามกฎอิทัปปัจจยตา.

ทีนี้ก็รวมความว่า **เราจะต้องปฏิบัติดำเนินชีวิต ชนิดที่ไม่ให้ผิดต่อกฎของอิทัปปัจจยตา** มาจบกันที่นี่, เราจะต้องปฏิบัติดำเนินชีวิต ไม่ให้ผิดกฎของอิทัปปัจจยตา แล้วมันจะแก้

ได้หมด. **ศึกษาเรื่องอิทัปปัจจยตาให้ดี ๆ ควบคุมผัสสะไว้ได้เสมอไป, ไม่ให้เกิดตัณหาอุปาทาน ไม่ให้เกิดทุกข์เลย** เพราะปฏิบัติไม่ให้ผิดต่อกฎของอิทัปปัจจยตา แล้วจะแก้ปัญหาได้หมด. นี่ใจความสำคัญมันมาอยู่ที่ตรงนี้แล้วว่า **ปฏิบัติถูกต้องโดยหลักพื้นฐาน ก็คือ ปฏิบัติอย่าให้ผิดต่อกฎของอิทัปปัจจยตา ที่เป็นความดับทุกข์**, ให้มันเป็นความหยุดความทุกข์ ดับความทุกข์ ไล่ตะเพิดความทุกข์ออกไปเสียหมดสิ้น.

ปฏิบัติให้เกิดผลเป็นอยู่ดีไม่มีทุกข์ในสามภูมิ.

ทีนี้ก็ดูผลที่น่าชื่นใจในขั้นสุดท้าย ว่า**เราจะต้องปฏิบัติให้มีความเป็นอยู่ที่ดีที่สุดในทั้ง ๓ ภูมิ**, ในทั้ง ๓ ภูมิ : **กามาวจรภูมิ** คือยังต้อง *อยู่ด้วยกามคุณ* นี้ภูมิหนึ่ง, ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้ถูกต้อง ไม่ให้มันเกิดเป็นพิษเป็นโทษขึ้นมาได้ ยังเป็นบุถุชน เป็นสัตว์ธรรมดาอยู่ ยังต้องเกี่ยวข้องกับกามคุณ ก็ปฏิบัติอย่าให้โทษมันเกิดขึ้นมาได้ อันเนื่องมาจากกามคุณ, คือ **ปฏิบัติธรรมะ อย่างน้อยที่สุดก็กุศลกรรมบถ ๑๐** นั่นแหละ ถ้าปฏิบัติได้ตามนั้นแล้ว แม้จะเป็นผู้ครองเรือนบริโภคกามก็ไม่มีโทษอะไร.

และปฏิบัติให้ถูกต้องแม้ในชั้น **รูปาวจรภูมิ** คือ *เหนือกามขึ้นไป ไปเป็นพรหม* เป็นพรหมมีรูป ก็โดยกฎอิทัปปัจจยตาอีกนั่นเอง, ไม่มีความทุกข์ในภูมินั้น ๆ แม้ว่าจะละจากกามเสียแล้ว ไปอยู่ในสภาพที่ไม่มีกาม มีแต่รูปบริสุทธิ์ รูปธรรมบริสุทธิ์ก็ยังได้ ก็ไม่มีทุกข์.

ทีนี้ สูงขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง **อรูปาวจรภูมิ** อรูปาวจรภูมิ *ภูมิที่ไม่มีรูป;* ที่เรียกกันว่าอรูปพรหมนั้น. *ฉกามาพจรนั้นมีกามคุณ, รูปพรหมไม่มีกามคุณ อรูปพรหมไม่มีกามคุณ* แปลว่าจะสูงขึ้นไปอยู่ในภูมิไหนใน ๓ ภูมินั้น ก็ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความผิดพลาดในภูมินั้น ๆ มีแต่จะก้าวล่วงขึ้นไป ก้าวล่วงขึ้นไป, จนถึงออกไปจากภูมิเหล่านี้ ไปสู่โลกุตตรภูมิ ออกไปเสียจากภพทั้ง ๓ นี้ได้ **ออกไปเสียจากกามภพ รูปภพ อรูปภพ, แล้วก็ไปสู่โลกุตตรภูมิ** ซึ่งมิใช่ภพ.

ในชีวิตประจำวันต้องได้ชิมรสนิพพาน.

ทีนี้ จะให้มาในชีวิตประจำวันมากขึ้น ก็ขอ**ให้มีการปฏิบัติในลักษณะที่ได้ชิมรสพระนิพพานล่วงหน้า**, ชิมรสพระนิพพานล่วงหน้าอยู่เป็นประจำวัน คือมีชีวิตชนิดที่กิเลสไม่ครอบงำ แล้วก็รู้สึกได้ด้วยตนเองว่า เมื่อกิเลสไม่ครอบงำแล้ว

มันมีชีวิตอย่างไร เป็นอย่างไร, นี่มีชีวิตเย็นอย่างนี้เป็นนิพพานล่วงหน้า เป็นนิพพานชิมลองกันก่อน, ระวังรักษากาย วาจา ใจให้ดี อย่าให้กิเลสเกิดขึ้นครอบงำได้ แล้วมันก็จะมีความเย็นเป็นความหมายของนิพพาน ตามมากตามน้อยอยู่ในการประพฤติกระทำนั้น ๆ, แปลว่าเราปฏิบัติชนิดที่เป็นการดื่ม หรือชิมรสของพระนิพพานล่วงหน้าอยู่เป็นประจำ, แล้วก็พอใจมากขึ้นก็ปฏิบัติมากขึ้น พอใจมากขึ้นก็ปฏิบัติมากขึ้น จนกว่าจะได้นิพพานชนิดถาวร คือกิเลสไม่เกิดอีกต่อไป. เดี๋ยวนี้ว่า **เมื่อกิเลสไม่เกิด เราชิมรสของพระนิพพานเป็นการล่วงหน้า**, แล้วทำให้กิเลสเกิดน้อยลง ก็มีชิมรสของพระนิพพานมากขึ้น สามารถควบคุมไม่ให้กิเลสเกิดได้เป็นวัน ๆ เดือน ๆ อย่างนี้ ก็ชิมรสของพระนิพพานได้เป็นวัน ๆ เดือน ๆ จนกว่าจะทำให้กิเลสหมดไปไม่มีมาอีก, นี่เป็นการหลุดพ้นจริง เข้าถึงซึ่งภาวะแห่งพระนิพพานอันสมบูรณ์โดยแท้จริง.

นี่คือแบบ**การดำรงชีวิตชนิดพื้นฐาน ในความหมายหลาย ๆ แง่ หลาย ๆ มุม** ต่างแง่ต่างมุม, เอามาใคร่ครวญพิจารณาดูให้ดี แล้วก็จะเห็นว่า เป็นการครองชีวิตแบบพื้นฐานทั้งนั้นแหละ, แม้จะมีการครองชีวิตแบบชิมรสพระนิพพานล่วงหน้าอยู่เป็นประจำวัน ก็เป็นพื้นฐาน เพราะมันเป็นพื้นฐานอย่างนั้นจริง ๆ. เมื่อมีรสของพระนิพพาน คือ ว่างจากกิเลส

ไม่มีกิเลสรบกวน อยู่เป็นพื้นฐานแล้วก็ไม่ต้องกลัว, มันก็ก้าวหน้า ๆ ก้าวหน้าไปจนถึงมีนิพพานที่สมบูรณ์.

เราจึง**ควรสนใจให้เป็นอย่างยิ่ง ในเรื่องมีชีวิตปัจจุบันประจำวันนี้ ให้เป็นการชิมรสของพระนิพพานล่วงหน้า**, ล่วงหน้าอยู่เรื่อย ๆ ไปเถิด จะเป็นผลดี คือจะก้าวไปโดยเร็ว จะก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางได้โดยเร็ว **เมื่อกิเลสเกิดขึ้น ก็รู้จักว่ามันเป็นอย่างไร** รู้จักทำไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น เมื่อกิเลสไม่เกิด ก็รู้จักว่ามันมีผลอย่างไร, มันเย็นอย่างไร. นั่นแหละชิมรสพระนิพพานล่วงหน้า เป็นระยะ เป็นคราว ๆ เป็นครั้งคราว ๆ จนกระทั่งว่ามันสมบูรณ์เลย ไม่เป็นครั้งคราว, ติดต่อเนื่องกันไปไม่ขาดตอนเลย เพราะว่ากิเลสมันหมดไป เพราะได้ทำให้กิเลสซูบผอมจนตายไป ไม่ให้โอกาสกิเลสเกิด, ไม่ให้อาหารแก่กิเลส ไม่ส่งเสริมไม่ให้ปัจจัยแก่กิเลสจนกิเลสมันผอมและตายไป, นี่เราเรียกว่าปฏิบัติโดยหลักพื้นฐานแท้ ๆ เป็นหลักพื้นฐานแท้ ๆ.

นี่ก็ได้อธิบายมาพอสมควรแก่เวลาแล้วว่า **จงมีชีวิตชนิดที่เป็นการปฏิบัติ มีหลักพื้นฐานถูกต้อง**, ถูกต้องตามหลักพื้นฐานของธรรมชาติคือเป็นอย่างนี้ **อยู่โดยอริยมรรคมีองค์ ๘, อยู่โดย ศีล สมาธิ ปัญญา, อยู่โดยถูกต้องตามหลักของสมถะ - วิปัสสนา, อยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐,**

แล้วปฏิบัติโดยหลักที่ถูกต้องกับข้อที่สิ่งทั้งปวงที่ยึดถือไม่ได้, แล้ว**ปฏิบัติโดยวิธีที่ไม่ต้องเกิดความรัก โกรธ เกลียด กลัว วิตกกังวล อาลัยอาวรณ์, ปฏิบัติอยู่โดยหลักที่เพิกถอนกรรมเก่า** กล้าท้าทายกรรมเก่า ปิดประตูกรรมเก่า, ไม่ให้ตามมารังแกได้, แล้วก็**ปฏิบัติชนิดที่ตะเพิดไล่ โชคเคราะห์ ชะตาราศีผีสางเทวดา** พระเป็นเจ้าที่ยังกินสินบนออกไปให้หมดสิ้น, แล้วก็ดำเนินชีวิต **อย่าให้ผิดแบบอิทัปปัจจยตา**, อย่าให้ผิดกฎอิทัปปัจจยตา ก็จะได้อย่างที่ว่ามานั้น. **จะเป็นผู้ที่ได้ดีที่สุดไม่ว่าจะตั้งอยู่ในภพไหน**, ยังมีชีวิตเป็นกามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ ก็สามารถดำรงอยู่โดยไม่ต้องเป็นทุกข์เลย, แล้วก็ได้**รับพระนิพพานล่วงหน้า พระนิพพานชิมลอง** อยู่เป็นประจำ เป็นประจำ แล้วก็ **เจริญงอกงามยิ่งขึ้น ๆ จนเป็นนิพพานที่สมบูรณ์** มันก็ทันเวลา เสร็จได้ในชีวิตปัจจุบันนี้ ก่อนแต่จะเข้าโลงไป ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ, ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา.

การบรรยายนี้ ก็สมควรแก่เวลาและเรี่ยวแรง ของผู้บรรยาย จึงต้องขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมคณสาธยาย มีเนื้อความส่งเสริมกำลังใจ ส่งเสริมกำลังสติปัญญา ของท่าน

ทั้งหลาย ให้เจริญงอกงามก้าวหน้าไปในทางแห่งการปฏิบัติ ดังกล่าวมาแล้วนั้นทุกประการ ณ กาลบัดนี้.

พุทธทาส ๑๐๐ ปี

๒๗ พฤษภาคม ๒๔๔๙ - ๒๕๔๙

“...มีธรรมชาติพื้นฐานอยู่อย่างนั้นๆ อย่างตายตัว
เมื่อไม่ทำให้ถูกต้อง ก็เกิดความทุกข์ขึ้นมา
เราจึงต้องมีการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง...”

พุทธทาสภิกขุ

ISBN 974-91933-8-5

9 789749 193389